

SAMO ZA INTERNU UPOTREBU

A stylized map of Bosnia and Herzegovina in light blue and yellow, with a trail of white stars leading from the bottom right towards the center. The title text is overlaid on the map.

ANALIZA PROMJENA U STRUKTURI STANOVNIŠTVA U FBiH

Sarajevo, septembra 2002. godine

S A D R Ž A J

UVODNE NAPOMENE	1
I. Osvrt na promjene strukture stanovništva Bosne i Hercegovine u periodu od 1945. do 1991. godine	2
II. Demografska slika Federacije BiH	6
1. Promjene veličine stanovništva	6
2. Promjene u strukturi stanovništva	7
3. Radna snaga - ekonomski aktivno i neaktivno stanovništvo ..	10
4. Izbjeglice, raseljene osobe i žrtve rata	13
REZIME	19

UVODNE NAPOMENE

Materijal pod nazivom "Analiza promjena u strukturi stanovništva u Federaciji Bosne i Hercegovine" pripremljena je u skladu s redovnim programskim aktivnostima Federalnog zavoda za programiranje razvoja.

Pri sagledavanju demografskog razvoja i promjena u strukturi stanovništva u Federaciji Bosne i Hercegovine, na osnovu veoma oskudnih podataka - uglavnom procjena - nastojalo se da se što potpunije osvijetle svi relevantni aspekti razvoja stanovništva Bosne i Hercegovine prije rata i ratnih razaranja, kao i značajne promjene što ih je pretrpjelo stanovništvo u toku i poslije rata i ratnih razaranja, sa posebnim osvrtom na osnovne strukture stanovništva, kretanje broja i problematiku povratka izbjeglica i raseljenih osoba, zdravstveno stanje stanovništva u Federaciji BiH.

U skladu s međunarodnom metodologijom pristupilo se analiziranju cjelokupnog stanovništva u Federaciji BiH i utvrđivanju veličine osnovnih ekonomskih kategorija, kao što su radno sposobno stanovništvo, radna snaga - ekonomski aktivno stanovništvo, izdržavano stanovništvo, odnosno ekonomski neaktivno stanovništvo.

Na osnovu raspoloživih podataka i procjena, prije svega, nadležnih ministarstava, Federalnog zavoda za statistiku, Zavoda za zdravstvenu zaštitu BiH, kao i nekih drugih institucija, pripremljena je dokumentaciona osnova koja je korištena u pripremi ovog materijala.

Materijal pokušava da da odgovor ili bar aktuelizira pitanje u kojoj mjeri su promjene demografske strukture stanovništva u FBiH uticale na ostale promjene (starosne, kvalifikacione, nacionalne i dr.), a posebno koliko su te promjene imale svoje implikacije na ekonomski i socijalni razvoj u FBiH. Činjenica jeste da se pojedine ocjene o uzrocima demografskih promjena zasnivaju na različitim vremenskim periodima, ali treba imati u vidu da u BiH od 1991. nije vršen popis stanovništva, a poznato je kolike i kakve su se promjene desile u ratu i nakon njega. Stoga, i ovaj materijal može biti podsticaj za napore na što skorijem zvaničnom popisu stanovništva, kako bi se izbjegle zamke procijenjenih demografskih promjena, koje ne samo da mogu dati iskrivljenu statističku sliku, nego mogu poslužiti za različite špekulacije nacionalne i političke prirode.

Namjena ovog materijala je da se ponudi Vladi Federacije BiH prvenstveno kao informacija, a budući da materijal sadrži i elemente analize, može da posluži Vladi FBiH i kao podloga za zauzimanje stavova, pokretanje inicijativa ili predlaganje mjera koje se odnose na ekonomski i socijalni aspekt demografskih promjena i populacionu politiku u cjelini.

Radi kvalitetnije pripreme ovog materijala ostvarena je saradnja sa nadležnim federalnim ministarstvima i organizirani radni sastanci, radne posjete i razgovori u navedenim institucijama.

I. Osvrt na promjene strukture stanovništva Bosne i Hercegovine u periodu od 1945. do 1991. godine

Stanovništvo je vrlo bitna komponenta razvoja i ono ga na svoj način uvjetuje i sa njim se mijenja. Između razvoja i stanovništva postoji uzajamna višestruka veza. Ova veza se ostvaruje kako preko ukupnog stanovništva tako i preko ekonomski aktivnog. Ukupno stanovništvo se javlja kao potrošač materijalnih dobara i usluga, ili drugim riječima ono predstavlja tržišni potencijal za domaću privredu. Ekonomski aktivno stanovništvo je onaj dio populacije koji je uključen u privredni život, tj. dio koji je zaposlen i na taj način ostvaruje sredstva za egzistenciju. Ovaj dio stanovništva je osnovna spona preko koje se ostvaruju mnogobrojni međusobni uticaji: stanovništva na privredni razvoj i privrednog razvoja na stanovništvo.

Svaki program društveno - ekonomskog razvoja uključuje i analizu razvoja stanovništva, koja podrazumijeva istraživanje mogućih promjena ukupnog stanovništva i promjena njegovih struktura. Bez toga ne bi se mogli sagledati bitni aspekti društveno - ekonomskog razvoja, pa ni razvoj u cjelini.

U sagledavanju demografskog razvoja u Bosni i Hercegovini u poslijeratnom periodu, neophodno je, imati u vidu određene nepovoljne karakteristike kretanja i strukture stanovništva ispoljene u predratnom periodu, kao i posljedice Drugog svjetskog rata. To se posebno odnosi na: visok prirodni priraštaj stanovništva, nizak nivo životnog standarda i obrazovanja stanovništva, znatno veći broj poljoprivrednog stanovništva, nizak stepen urbanizacije, visoku smrtnost dojenčadi i male djece i sl.

Na kraju rata Bosna i Hercegovina je imala oko 350 hiljada stanovnika manje nego 1940. godine, tako da je tek 1951. godine dostignut predratni broj stanovnika. Isto tako, ratni gubici imali su odraza na spolnu i starosnu strukturu stanovništva, što je uticalo na poslijeratno kretanje i strukturu stanovništva.

STANOVNIŠTVO BIH NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA¹

Tabela 1

- u hiljadama

Godina	Broj stanovnika	Broj domaćinstava
1948.	2.564,3	498,1
1953.	2.847,5	565,2
1961.	3.277,9	706,1
1971.	3.746,1	848,5
1981.	4.124,3	1.030,7
1991.	4.377,0	1.207,1

Pri posmatranju kretanja broja stanovnika u periodu od 1948. do 1991. godine uočava se da je prosječna godišnja stopa rasta stanovništva bila 2,1% ranijih decenija i 0,6% za vrijeme posljednje decenije.

Broj domaćinstava, u istom periodu, porastao je za 2,5 puta. Starosna struktura je vrlo važan indikator razvoja stanovništva. Ona pokazuje koliko koja starosna grupa učestvuje u ukupnoj populaciji i kako se njihovi međusobni odnosi mijenjaju tokom vremena, što je neophodno da bi se mogla utvrditi veličina pojedinih kontingenata (predškolski, školski, radni i dr.). Starosna struktura ima značaj i kao pokazatelj stepena starosti stanovništva.

¹ Podaci iz popisa stanovništva.

STAROSNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA U BiH
PODACI POPISA STANOVNIŠTVA

Tabela 2

-u procentima

Godina	0-14	15-64	65 i više	ukupno
1948.	42,0	55,0	3,0	100
1953.	37,4	59,4	3,2	100
1961.	38,4	57,9	3,5	100
1971.	34,4	60,9	4,7	100
1981.	27,5	66,4	6,1	100
1991.	23,0	67,7	8,8	100

U Bosni i Hercegovini od 1948. do 1991. godine prisutna je tendencija starenja stanovništva, tako da se u strukturi stanovništva broj stanovništva od 15 do 64 godine povećao za 12,7 indeksnih poena, a iznad 65 godina za 5,8 indeksnih poena.

Starosna struktura stanovništva Bosne i Hercegovine je u 1991. godini bila na granici regresivnog tipa, sa daljom tendencijom smanjenja procentualnog učešća stanovnika mlađe životne dobi i postepenim povećanjem udjela starijih od 65 godina.

Socio - ekonomska struktura stanovništva u Bosni i Hercegovini znatno je izmijenjena, s jedne strane pod uticajem kretanja na području demografskih faktora, a s druge strane, pod uticajem ekonomskog razvoja koji se odrazio na opšti i nagli porast proizvodnih snaga društva.

Međusobno uvjetovani demografski i socio-ekonomski faktori razvoja, uticali su na značajan porast radno sposobnog i aktivnog stanovništva.

U prvoj deceniji poslijeratnog razvoja ukupno stanovništvo imalo je nešto brži porast od radno sposobnog i aktivnog stanovništva. U drugoj poslijeratnoj deceniji došlo je do usporavanja njegovog rasta pri znatno bržem porastu radno sposobnog i održavanja dinamike rasta aktivnog stanovništva. Brži porast radno sposobnog stanovništva nije mogao adekvatno da se odrazi na porast aktivnog stanovništva zbog nedovoljnog nivoa razvijenosti privrede, kao limitirajućeg faktora za otvaranje novih radnih mjesta, zbog produženja školovanja i dr. Neminovne posljedice ovakvog kretanja odrazile su se u nagomilanom porastu nezaposlenosti i privremenoj emigraciji radno sposobnih osoba u inozemstvo.

STRUKTURA STANOVNIŠTVA PREMA AKTIVNOSTI U BiH
PODACI POPISA STANOVNIŠTVA

Tabela 3

- u procentima

Aktivnost	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Ukupno stanovništvo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aktivno	42,5	39,2	36,7	37,7	40,7
Lica sa ličnim primanjima	2,0	2,5	4,0	6,3	9,0
Izdržavana lica	55,5	58,3	59,3	56,0	50,3

Na stepen aktivnosti stanovništva u velikoj mjeri je uticao i društveno -ekonomski položaj žena i stvoreni adekvatni uvjeti za njeno ravnopravno uključivanje u društveno - ekonomske tokove.

**GRADSKO I OSTALO STANOVNIŠTVO U PERIODU OD 1953. DO 1991.
PODACI POPISA STANOVNIŠTVA**

Tabela 4

- u procentima

Vrsta naselja	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Gradska	16,3	21,0	28,0	36,3	39,5
Ostala	83,7	79,0	72,0	63,7	60,5
Ukupno stanovništvo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

U 1991. godini u odnosu na 1953. godinu u okviru ukupnog stanovništva porastao je broj gradskog od 16,3% na 39,5%. Naime, učešće gradskog stanovništva u Bosni i Hercegovini je poraslo 2,4 puta, po pojedinim periodima intenzitet urbanizacije je različit. U Bosni i Hercegovini najizrazitiji period je od 1961. do 1970. godine kada je godišnja stopa rasta učešća gradskog stanovništva iznosila 3,6%. Iza ovoga dolazi interval od 1953. do 1960. godine sa stopom rasta 3,3%. U periodu od 1971. do 1980. godine bila je najniža stopa rasta učešća gradskog stanovništva.

Ova vrsta migracije prema gradskim naseljima nije uvijek bila u skladu sa objektivnim mogućnostima produktivnog zapošljavanja u nepoljoprivrednom sektoru, niti dovoljno usklađena sa potrebama potpunijeg korištenja poljoprivrednog potencijala. Zbog takve intenzivne dezagrarizacije stanovništva povećavao se broj starijih poljoprivrednih gazdinstava, a s tim u vezi i nedovoljno iskorištavanje poljoprivrednih površina.

Teritorijalna neusklađenost u nivou razvijenosti radne snage izazivala je njenu pokretljivost po pojedinim područjima. Pravac i intenzitet ove pokretljivosti, pored ostalog, zavisile su od razlika u tehničkim i ljudskim potencijalima za zapošljavanje.

U proteklom periodu, bila su prisutna intenzivna kretanja stanovništva unutar Bosne i Hercegovine prema industrijskim centrima. Unutrašnje migracije stanovništva, u proteklom periodu, predstavljale su značajan elemenat dopunjavanja regionalnih razlika. Tako su u periodu od 1962. do 1971. godine u jeku industrijalizacije zeničko i sarajevsko područje bili najrazvijenija područja. Dakle, pravci migracije su bili usmjereni na gradske aglomeracije, a najintenzivnije preseljavanje bilo je ka većim gradovima u Republici. Ova migracija je uglavnom ekonomske prirode.

**STRUKTURA STANOVNIŠTVA PREMA ŠKOLSKOJ SPREMI
PODACI POPISA STANOVNIŠTVA**

Tabela 5

- struktura u %

O P I S	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bez škole i sa 1-3 razreda osnovne škole	66,8	52,2	36,1	25,1	16,5
4-7 razreda osnovne škole	25,3	34,6	36,5	24,3	17,2
Osnovna škola	2,8	4,7	12,3	24,2	24,4
Srednja škola	4,8	7,4	12,8	21,7	32,6
Fakulteti, visoke i više škole	0,3	1,0	2,1	4,3	6,4
Nepoznato	0,0	0,1	0,2	0,4	2,9

U poslijeratnom periodu izvršen je snažan preobražaj strukture stanovništva prema školskoj spremi. Učešće lica bez škole i s nižom školskom spremom jako je smanjeno, dok je učešće lica s višim stepenom obrazovanja izuzetno povećano. Procenat stanovništva bez škole u Bosni i Hercegovini je smanjen za 62,5%. Značajno je smanjeno i učešće stanovništva s četiri razreda osnovne škole. Suprotno od toga veoma je porastao udio osoba s osmogodišnjom školom, sa srednjom školom, a naročito s višom i visokom školom. Ove promjene su doprinijele da se nivo obrazovanja stanovništva izvanredno unaprijedi.

**KRETANJE NEPISMENOSTI STANOVNIŠTVA U BIH
PREMA POPISIMA STANOVNIŠTVA**

Tabela 6

STANOVNIŠTVO	Procenat nepismenosti stanovništva		
	1971.	1981.	1991.
Procenat stanovništva starog 10 i više g.	23,2	14,5	9,9
Muškarci	10,5	5,5	3,4
Žene	35,1	23,3	16,4

DOMAĆINSTVA PREMA BROJU ČLANOVA, PO POPISIMA U BIH

Tabela 7

- u hiljadama

Godina	Ukupno	Samačka domaći- nstva	2 člana	3 člana	4 člana	5 članova	6 članova	7 članova	8 i više članova	Prosječan broj članova domaćinstva
1948.	498	43	50	63	69	70	62	50	91	5,1
1953.	565	51	56	75	85	80	68	53	97	5,0
1961.	706	75	76	98	120	107	84	59	87	4,6
1971.	848	82	97	126	175	135	94	61	79	4,4
1981.	1.031	97	143	182	264	151	90	49	54	4,0
1991.	1.207	130	201	230	348	156	79	34	30	3,6

Prema procjeni Federalnog zavoda za statistiku prosječan broj članova po domaćinstvu u 1999. godini u Federaciji BiH iznosi 3,60, odnosno na istom nivou kao prije agresije.

II. Demografska slika Federacije BiH

1. Promjene veličine stanovništva

Prema popisu stanovništva u 1991. godini broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 4.377.033 stanovnika. Nacionalna struktura stanovnika bila je sljedeća: Bošnjaci 43,4%, Hrvati 17,4%, Srbi 31,2% i ostali 8,1%.

U toku rata i ratnih razaranja u periodu od 1992. do 1995. godine znatan broj stanovnika je nastradao: 250.000 osoba je poginulo, a oko 20.000 je evidentirano kao nestalo. Preko 2 miliona osoba pokrenulo se iz svojih domova, odnosno 55% predratnog domicilnog stanovništva Bosne i Hercegovine. Od tog broja oko 1,2 miliona osoba potražilo je izbjegličku zaštitu u preko 100 zemalja širom svijeta, dok je oko milion ljudi interno raseljeno unutar BiH.

Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini (4,377.033 stanovnika), prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciji BiH pripalo je 2.757 hiljada stanovnika, a RS-u 1.620 hiljada stanovnika.

PROCJENA UKUPNOG BROJA PRISUTNOG STANOVNIŠTVA¹

Tabela 8

- u hiljadama

KANTON	1 9 9 1. FBiH ²		2 0 0 0. u FBiH		2 0 0 1. u FBiH	
	Broj	struktura u %	Broj	struktura u %	Broj	struktura u %
USK	345	12,8	300	13,1	306	13,2
POK	64	2,3	44	1,9	44	1,9
TK	524	19,4	505	22,1	507	21,9
ZDK	479	17,7	395	17,3	397	17,2
BPK	41	1,5	35	1,5	35	1,5
SBK	339	12,5	236	10,3	240	10,4
HNK	268	8,9	217	9,5	217	9,4
ZHK	89	2,3	81	3,5	81	3,5
KSA	493	18,3	391	17,1	401	17,3
K 10	116	4,3	85	3,7	84	3,6
Federacija BiH	2.758	100,0	2.289	100,0	2.312	100,0

Ukupan broj prisutnog stanovništva u Federaciji BiH od 1991. do 2001. godine smanjio se za 446 hiljada stanovnika.

Rat i ratna razaranja u Bosni i Hercegovini ostavili su duboke i snažne uticaje na demografsku strukturu i trendove. Reprodukcijska stopa stanovništva je duboko poremećena i neizvjesno je kada će se normalizirati.

Ukupan broj stanovnika u Federaciji BiH na dan 31.12.2001. godine, prema procjenama, iznosi 2,312.397 stanovnika, od čega se odnosi na Bošnjake 72,9%, Hrvate 21,8%, Srbe 4,4% i ostale 1,0% stanovnika. U Federaciji BiH nalazi se i dalje u statusu raseljenih i izbjeglih osoba veliki broj stanovnika (288.469 sa stanjem na dan 31.06.2002. godine).

¹ Procjene stanovništva u FBiH u cijeloj analizi su Federalnog zavoda za statistiku.

² Podaci za FBiH u 1991. godini su uslovno svedeni na političko-teritorijalni nivo poslije Dejtona samo radi mogućnosti statističkih poređenja.

2. Promjene u strukturi stanovništva

Kao posljedica rata i ratnih razaranja nacionalna, polna i starosna struktura stanovništva FBiH znatno se izmijenila u odnosu na nacionalnu, polnu i starosnu strukturu stanovništva u 1991. godini.

Pri posmatranju nacionalne strukture stanovništva u 2001. godini u odnosu na 1991. godinu uočava se porast učešća Bošnjaka od 52,2% do 72,9% i Hrvata od 21,8% do 22,1%, a opadanje učešća Srba od 17,5% do 4,4% u ukupnom broju stanovnika.

NACIONALNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA

Tabela 9

- u hiljadama

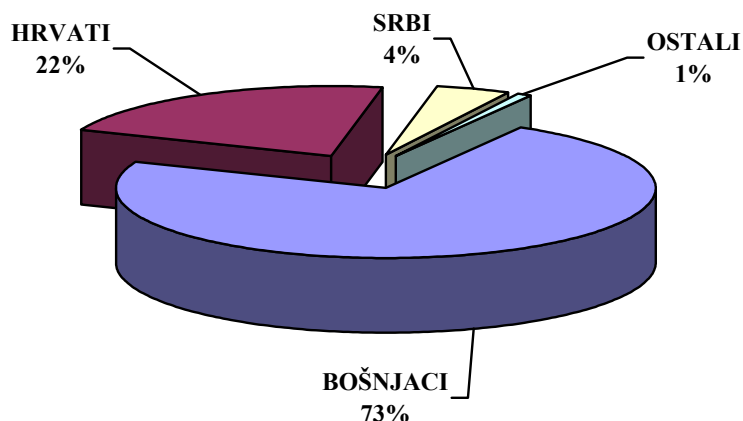
Stanovništvo	S T A N O V N I Š T V O					
	1 9 9 1.				2 0 0 1.	
	B i H		F B i H		F B i H	
	Broj	Struktura u %	Broj	Struktura u %	Broj	Struktura u %
Ukupno	4.377	100,0	2.758	100,0	2.312	100,0
Bošnjaci	1.899	43,4	1.439	52,2	1.685	72,9
Hrvati	760	17,4	611	22,1	504	21,8
Srbi	1.365	31,2	483	17,5	101	4,4
Ostali	353	8,2	225	8,2	22	1,0

NACIONALNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PO KANTONIMA stanje 31. 12. 2001.

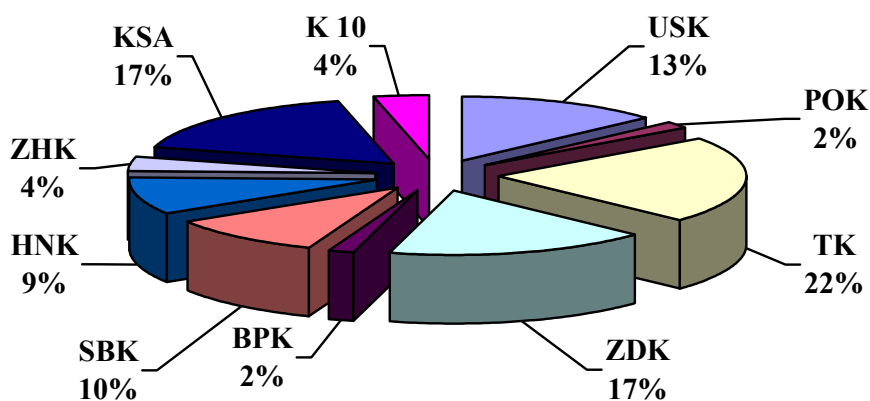
Tabela 10

KANTON	BOŠNJACI	HRVATI	SRBI	OSTALI	UKUPNO
USK	288.822	5.581	10.259	1.243	305.905
POK	4.833	38.608	232	33	43.706
TK	459.576	26.556	16.043	5.315	507.490
ZDK	332.150	51.772	10.141	3.138	397.201
BPK	34.755	50	418	35	35.258
SBK	139.476	93.156	6.120	976	239.728
HNK	99.184	111.664	5.486	999	217.333
ZHK	608	80.314	138	244	81.304
KSA	318.729	26.857	44.802	10.110	400.498
K 10	6.668	69.231	7.748	327	83.974
UKUPNO ZA FBiH	1.684.801	503.789	101.387	22.420	2.312.397

UKUPNO STANOVNIŠTVO U FBiH U 2001.

UKUPNO STANOVNIŠTVO U FBiH po kantonima u 2001.

U Federaciji BiH najveći broj stanovnika nalazi se u Tuzlanskom i Sarajevskom kantonu.

Isto tako, polna struktura stanovništva u FBiH znatno se izmijenila i ogleda se u smanjenom učešću stanovnika muškog pola (od 49,9% na 47,5%), što je vidljivo iz sljedeće tabele:

POLNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA

Tabela 11

Stanovništvo	STANOVNIŠTVO			
	BiH 1991.		FBiH 2001.	
	Broj	Struktura u %	Broj	Struktura u %
Ukupno	4.377	100,0	2.312	100,0
- Muškarci	2.184	49,9	1.099	47,5
- Žene	2.193	50,1	1.213	52,5

STAROSNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA

Tabela 12

O P I S	S STANOVNIŠTVO			
	1991.		2001.	
	Broj	u %	Broj	u %
I Ukupno stanovništvo	2.739	100	2.312	100
▫ 0 do 14 godina	635	23	477	21
▫ 15 do 64 godina	1.858	68	1.579	68
▫ 65 godina i više	246	9	256	11

Istovremeno, kod starosne strukture stanovništva Federacije BiH prisutna je tendencija smanjivanja učešća stanovnika mlade životne dobi (od 0 do 14 godina) i postepeno povećavanje udjela starijih od 65 godina.

STAROSNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA U FBiH I PROSJEK U DRŽAVAMA EU

Tabela 13

STAROSNE GRUPE	BROJ STANOVNIKA		
	BiH 1991.	FBiH procjena 2001.	Prosjeak EU 1997.
0 do 14 godina	23,5	21,0	17,3
15 – 64 godina	67,7	68,5	67,5
65 godina i više	8,8	10,5	15,2
UKUPNO	100,0	100,0	100,0

Prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku, broj stanovnika mlade životne dobi (0 - 14 godina) u Federaciji BiH u 2001. godini, znatno je smanjen u odnosu na stanovništvo Bosne i Hercegovine u 1991. godini, iako je u relativno većem broju u odnosu na stanovništvo iste životne dobi u zemljama Evropske Unije.

STAROSNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA PO KANTONIMA

stanje 31. 12. 2001.

Tabela 14

KANTON	0 - 14	15 - 64	65 I VIŠE	UKUPNO
USK	74.267	199.900	31.738	305.905
POK	7.021	32.135	4.550	43.706
TK	108.220	350.150	49.120	507.490
ZDK	88.443	267.214	41.544	397.201
BPK	5.394	26.023	3.841	35.258
SBK	57.485	158.655	23.588	239.728
HNK	38.191	150.977	28.165	217.333
ZHK	16.999	54.981	9.324	81.304
KSA	69.395	277.908	53.195	400.498
K 10	11.746	61.271	10.957	83.974
UKUPNO FBiH	477.161	1.579.214	256.022	2.312.397

Najveći broj stanovnika radno sposobnog kontingenta nalazi se u Tuzlanskom, Sarajevskom i Zeničko dobojskom kantonu.

3. Radna snaga - ekonomski aktivno i neaktivno stanovništvo

Polazeći od procjene ukupnog broja stanovništva u 2001. godini i njegove starosne strukture dolazimo - prema međunarodnoj metodologiji - do procjene broja ekonomski aktivnog i neaktivnog, odnosno izdržavanog stanovništva u Federaciji BiH.

PROCJENA STAROSNE STRUKTURE STANOVNIŠTVA U FBiH I RADNE SNAGE
Tabela 15 - u hiljadama

O P I S	STANOVNIŠTVO			
	1991.		2001.	
	Broj	u %	Broj	u %
I Ukupno stanovništvo	2.739	100	2.312	100,0
□ 0 do 14 godina	635	23	477	21
□ 15 do 64 godina	1.858	68	1.579	68
□ 65 godina i više	246	9	256	11
II Stanovništvo od 15 do 64 godine	1.858		1.579	100
1. Radna snaga - ekonomski akt. stanovništvo	830	45	824	52
□ zaposleni radnici - evidentirani	631		391	
□ evident. nezaposl. osobe	199		283	
□ neevidentirani zaposleni i nezaposleni	-		150	
2. Ekonomski neaktivno stanovništvo	1.028	55	755	48
□ penzioneri (do 65 god.)	295		165	
□ obr.kontingent (sred.i više škole, fakulteti)	124		160	
□ stanovništvo izvan rada (obiteljske obaveze, hend. osobe, bolesni)	609		430	

U pogledu planiranja, organizacije i kreiranja procesa rada, ekonomski aktivni dio ukupne populacije, predstavlja bitnu komponentu postojeće tehnološke i vlasničke transformacije, a samim tim i kvalitetnije implementacije tržišne ekonomije u specifični bosanskohercegovački privredni milje.

Radni kontingent je najviše uvjetovan starosnom strukturom populacije, a u okviru nje dobnom grupom od 15 - 64 godine. Radni kontingent ima odlučujući značaj za formiranje ekonomski aktivnog stanovništva. Njegova veličina zavisi od razvoja ukupnog stanovništva u prethodnom periodu, a u budućnosti će zavisiti od tekućeg razvoja.

Prema procjeni, u 2001. godini učešće radno sposobnog kontingenta stanovništva u Federaciji BiH u ukupnom stanovništvu iznosi 68%. Naime, radnu snagu Federacije BiH čini svega 824.000 stanovnika ili 52% radno sposobnog stanovništva, dok na ekonomski neaktivno stanovništvo otpada 755.000 stanovnika ili 48%. Strukturu ekonomski aktivnog stanovništva čine zaposleni radnici, nezaposleni radnici koji su prijavljeni u Zavodu za zapošljavanje i neevidentirani zaposleni (dio sive ekonomije) i nezaposlene osobe.

Veliki broj ekonomski neaktivnog, odnosno izdržavanog stanovništva čine penzioneri, obrazovni kontingent stanovništva i stanovništvo izvan rada (porodične obaveze-domaćice, invalidi i bolesni), predstavlja značajno opterećenje zaposlenim radnicima. Naime, odnos broja zaposlenih radnika i izdržavanog stanovništva je veoma nepovoljan.

Radi poređenja prezentiraju se podaci o radnoj snazi u zemljama Pakta stabilnosti.

RADNA SNAGA U ZEMLJAMA PAKTA O STABILNOSTI ZA JUGOISTOČNU
EVROPU¹

Tabela 16

Zemlje	Broj stanovnika u milionima	Radna snaga u mil. stanovnika	Učešće radne snage u odnosu na br. stanovnika u %
Bosna i Hercegovina	3,48	1,03	29,6
Bugarska	8,19	3,57	43,6
Hrvatska	4,68	1,63	34,9
Mađarska	10,19	4,20	41,2
Makedonija	2,02	0,59	27,7
Rumunija	22,33	10,10	45,2
Slovenija	1,97	0,86	43,6

Iz prezentiranih podataka uočava se da je učešće radne snage u ukupnom broju stanovnika niže samo u Makedoniji u odnosu na Bosnu i Hercegovinu.

STANOVNIŠTVO ODABRANIH ZEMALJA PAKTA O STABILNOSTI ZA
JUGOISTOČNU EVROPU²

Tabela 17

Z e m l j a	STAROSNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA			
	0 - 14 godina	15-64 godine	65 i više	Ukupno:
Bosna i Hercegovina	17	71	12	100
Bugarska	16	68	16	100
Hrvatska	17	68	15	100
Mađarska	17	68	15	100
Makedonija	23	67	10	100
Rumunija	19	68	13	100
Slovenija	16	70	14	100

Na osnovu prezentiranih podataka za zemlje Pakta o stabilnosti za Jugoistočnu Evropu uočava se da je u Bosni i Hercegovini najveće učešće radno sposobnog stanovništva od 15 do 64 godine starosti.

GRADSKO I OSTALO STANOVNIŠTVO U FBIH

Tabela 18

- u procentima

V r s t a n a s e l j a	B i H 1991.	F B i H procjena 2001.
Gradska	39,5	60,0
Ostala	60,5	40,0
Ukupno:	100,0	100,0

Porast učešća gradskog stanovništva u ukupnom stanovništvu (od oko 39,5% na 60,0%) posljedica je, prije svega, rata i ratnih razaranja, obzirom da je stanovništvo bilo primorano na iseljavanje.

¹ Izvor podataka: Internet CIA -The World Factbook -1999.

² Izvor podataka: Internet CIA - - The World Factbook - 1999.

KRETANJE NEPISMENOSTI STANOVNIŠTVA U BIH PREMA POPISIMA STANOVNIŠTVA

Tabela 19

STANOVNIŠTVO	Procenat nepismenosti stanovništva			
	1971.	1981.	1991.	Procjena FBiH 2001.
Procenat stanovništva starog 10 i više g.	23,2	14,5	9,9	6,9
Muškarci	10,5	5,5	3,4	2,4
Žene	35,1	23,3	16,4	11,0

PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA

Tabela 20

	Živo - rođeni	Umrli	Prirodni priraštaj	Sklopljeni brakovi	Umrli dojenčad na 1000 živorođenih	Razvedeni brakovi na 1000 sklopljenih
	na 1000 prisutnih stanovnika					
1991 BiH	15,6	6,7	8,9	6,7	15,1	44,3
1996	15,2	6,3	8,9	6,5	13,8	25,7
1997	14,6	6,9	7,7	6,8	13,0	68,4
1998	14,1	7,3	6,8	6,7	12,1	77,9
1999	12,3	7,1	5,2	6,3	11,2	84,1
2000	11,0	7,4	3,6	6,0	11,0	84,9
2001	10,2	6,8	3,4	5,3	8,5	67,1

Na području Federacije BiH, pri posmatranju prirodnog kretanja stanovništva, u proteklom periodu, uočavaju se određene negativne tendencije, kao što su: pad broja živorođenih i prirodnog priraštaja, kao i pad broja sklopljenih brakova. Zabrinjavajuća je činjenica da je prirodni priraštaj u 2000. godini u Federaciji BiH tri puta niži u odnosu na 1991. godinu.

PROSJEČNA DUŽINA ŽIVOTA STANOVNIKA U FBiH

Tabela 21

Godina	ukupno	muški	ženski
1990. u BiH	71,9	69,2	74,6
1996.	63,1	60,7	66,2
1997.	64,3	61,6	67,5
1998.	63,8	61,3	66,8
1999.	65,7	63,2	68,5
2000.	66,5	64,1	69,3
2001.	71,3	76,7	74,0

Kao direktna posljedica rata, prosječna dužina života stanovnika u Federaciji BiH, znatno je niža u odnosu na istu u Bosni i Hercegovini prije agresije.

4. Izbjeglice, raseljene osobe i žrtve rata

Kao direktnu posljedicu rata i ratnih razaranja, Bosna i Hercegovina je pretrpjela dvostruku krizu, masovno raseljavanje i masovan odliv izbjeglica koja je ostavila ogromne posljedice na demografsku sliku Bosne i Hercegovine. Preko milion ljudi iselio se iz zemlje, dok ih je mnogo više interno raseljenih. Njihovo ponovno naseljavanje predstavlja ključni faktor mirovnog procesa i preduvjet društveno-ekonomskog razvoja i političke stabilnosti u Bosni i Hercegovini. Naime, na ekonomskom planu, povratak bi trebao osigurati stabilnu radnu snagu i dati podstrek obnovi i razvoju.

U vrijeme potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma Bosna i Hercegovina se suočila sa problemom preko 2 miliona ljudi koji nisu bili u mogućnosti da se vrate svojim prijeratnim domovima. Od toga broja u statusu izbjeglice nalazilo se 1,250.000 ljudi iz Bosne i Hercegovine, koji su širom svijeta našli zaštitu, privremeni ili trajni smještaj. U isto vrijeme oko milion osoba raseljeno je unutar Bosne i Hercegovine.

Povratak izbjeglica i raseljenih osoba otpočeo je odmah nakon okončanja agresije i kontinuirano se odvija do danas. Od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do danas registrirano je ukupno 796.284 povratnika u BiH (od toga 78% u FBiH, 21% u RS i 1% u Brčko Distrikt).

U 2002. godini - šest godina nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma - više od polovine izbjeglih i raseljenih stanovnika BiH još uvijek je izvan svojih predratnih domova. U oko 40 zemalja boravi još oko 600.000 osoba iz BiH (trajno riješili status 390.700, a trebaju trajna rješenja 211.200 osoba).

Najveći broj izbjeglica iz BiH koje trebaju trajna rješenja nalazi se u Jugoslaviji (68%), Njemačkoj (12%), Hrvatskoj (9%), zatim u Austriji 2%, Švajcarskoj 1%, Sloveniji 1% i ostale zemlje 7%.

Povratak raseljenih i izbjeglih osoba odvija se u vrlo složenim uvjetima, koji se ogledaju u nedostatku sredstava, problemu zapošljavanja i obrazovanja, strukturi povratničke populacije (staro i iznemoglo stanovništvo), i dr.

POVRATAK IZBJEGLICA I RASELJENIH OSOBA U FBiH u periodu od 1996. do I - VI 2002. godine

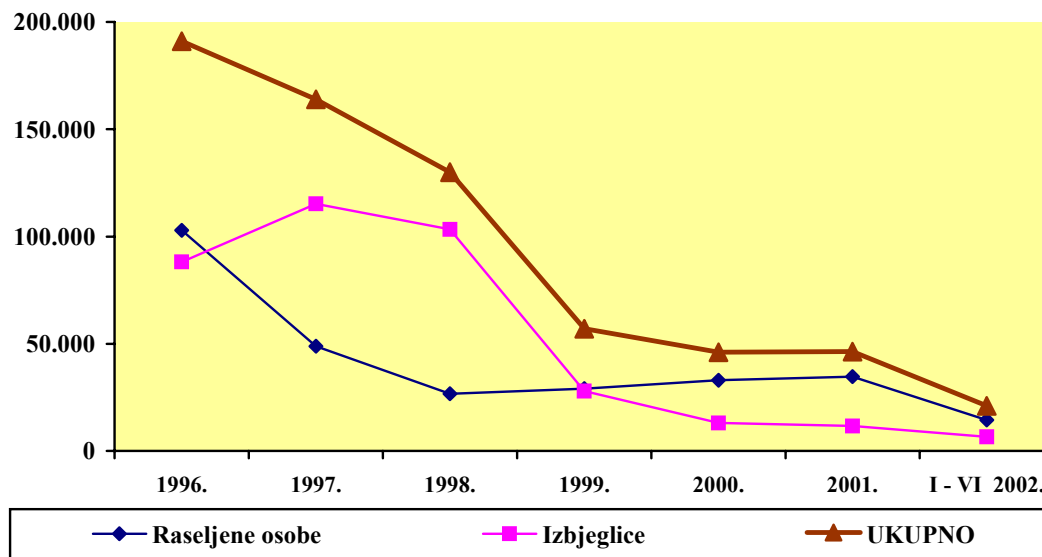
Tabela 22

GODINA	BROJ POV RATNIKA		UKUPNO
	<i>Raseljene osobe</i>	<i>Izbjeglice</i>	
1996.	102.914	88.114	191.028
1997.	48.810	115.165	163.975
1998.	26.680	103.350	130.030
1999.	29.036	27.975	57.011
2000.	32.946	13.070	46.016
2001.	34.629	11.710	46.339
I - VI 2002.	14.471	6.616	21.087
UKUPNO:	289.486	366.000	655.486

Izvor podataka: Federalno ministarstvo socijalne politike, raseljenih osoba i izbjeglica.

Podaci iz predhodne tabele su predstavljeni u slijedećem grafikonu:

POVRATAK IZBJEGLICA I RASELJENIH OSOBA U FBiH
u periodu od 1996. do I - VI 2002. godine

U Federaciji BiH u periodu od 1996. do sredine 2002. godine ukupan broj povratnika iznosi 655.486, od čega se na raseljene osobe odnosi 289.486, a na izbjeglice 366.000 osoba. Uočljivo je da je najveći broj povrataka ostvaren upravo u prve tri godine po uspostavljanju mira.

Proces nove registracije raseljenih i izbjeglih osoba obavljen je po jedinstvenoj metodi u oba entiteta pod nadzorom UNHCR-a. Prema podacima reregistracije u 2001. godini u njihovoj ukupnoj strukturi 66% su raseljene osobe iz RS koje privremeno borave u Federaciji BiH, a 34% su raseljeni unutar Federacije BiH. U ukupnoj strukturi ove populacije stanovništva u Federaciji BiH žene čine 53%, a muškarci 47%.

NACIONALNA STRUKTURA IZBJEGLIH I RASELJENIH OSOBA - POVRATNIKA
u periodu od 1996. do 2002. godine

Tabela 23

GODINA	BOŠNJACI	HRVATI	SRBI	OSTALI	UKUPNO
1996.	-	-	-	-	191.028
1997.	117.911	40.110	5.954	-	163.975
1998.	100.552	18.538	10.940	-	130.030
1999.	34.866	8.191	13.101	853	57.011
2000.	17.930	9.969	17.459	658	46.016
2001.	9.061	6.103	30.355	820	46.339
30.06.2002.	3.223	2.214	15.170	4.80	21.087

Izvor podataka: Federalno ministarstvo socijalne politike, raseljenih osoba i izbjeglica.

Posljednjih godina najveći broj povrataka bilježi srpska nacionalnost.

NACIONALNA STRUKTURA RASELJENIH OSOBA I IZBJEGLICA U FBIH
PO KANTONIMA
stanje 30.08.2002.

Tabela 24

<i>Kanton</i>	<i>Ukupan br.raselj. osoba i izbjeglica</i>	<i>Bošnjaci</i>		<i>Hrvati</i>		<i>Srbi</i>		<i>Ostali</i>	
		<i>Broj</i>	<i>%</i>	<i>Broj</i>	<i>%</i>	<i>Broj</i>	<i>%</i>	<i>Broj</i>	<i>%</i>
USK	27.011	25.977	96,2	73	0,3	876	3,2	85	0,3
POK	1.071	645	60,2	415	38,8	11	1,0	0	0,0
TK	70.878	70.498	99,5	97	0,1	55	0,1	228	0,3
ZDK	35.331	33.997	96,2	1.172	3,3	90	0,3	72	0,2
BPK	7.189	7.171	99,8	0	0,0	7	0,1	11	0,2
SBK	26.784	14.379	53,7	11.952	44,7	248	0,9	205	0,8
HNK	35.314	18.125	51,3	16.581	47,0	308	0,9	300	0,9
ZHK	1.401	21	1,5	1.350	96,4	12	0,9	18	1,3
SAK	73.388	71.743	97,8	650	0,9	504	0,7	491	0,7
K10	10.102	201	2,0	9.665	95,7	209	2,1	27	0,3
<i>Ukupno</i>	<i>288.469</i>	<i>242.757</i>	<i>84,2</i>	<i>41.955</i>	<i>14,6</i>	<i>2.320</i>	<i>0,8</i>	<i>1.437</i>	<i>0,5</i>

Izvor podataka: Federalno ministarstvo socijalne politike, raseljenih osoba i izbjeglica.

U Federaciji BiH u 2002. godini prisutno je 288.469 izbjeglih i raseljenih osoba, od toga 84,2% Bošnjaka, 14,6% Hrvata, 0,8% Srba i 0,5% ostalih.

U ukupnom broju raseljenih osoba i izbjeglica Federacije BiH najveći broj nalazi se u Sarajevskom kantonu (73.388 osoba), Tuzlanskom kantonu (70.879), Zeničko - dobojskom (35.331) i Hercegovačko - neretvanskom kantonu(35.314).

Na nedovoljne rezultate na povratku izbjeglica i raseljenih osoba utiče nekoliko faktora:

- nedovoljne mogućnosti osiguranja stambenog prostora i drugih egzistencijalnih uvjeta za održiv i dostojanstven povratak i
- neadekvatna ulaganja međunarodne zajednice za pomoć transparentno najavljivanu za realizaciju povratka, posebno "manjinskog povratka".

Demografija povratka jasno pokazuje mnogo veću koncentraciju u gradska područja u odnosu na seoska, posebno mladih povratnika, koji očekuju veću mogućnost zapošljavanja u gradovima. Poljoprivredna zemljišta se godinama nisu obrađivala i u mnogim slučajevima su nedostupna zbog mina. Propadanje privrede u seoskim područjima zbog toga je snažno izraženo, odnosno prisutno je zanemarivanje privrednog potencijala sela i važnost poljoprivrede za osiguranje osnovnih potreba.

Ukoliko se nastave, u narednom periodu, ovi procesi nepovoljno će uticati na dalje povećanje zaposlenosti u Federaciji BiH. Pri tome, opadanje poljoprivrede utiče na dalje zaostajanje sela. U tom smislu, implementacija programa deminiranja, naročito onih koji su usredotočeni na poljoprivredna zemljišta, kao i obuka kadrova, u narednom periodu, veoma su značajni.

PROCJENA STANOVNIŠTVA U FEDERACIJI BiH PO KANTONIMA
u 2001. godini

Tabela 25

Kanton	Ukupan broj stanovnika	Raseljene osobe i izbjeglice ¹	Učešće raseljenih osoba i izbjeglica u ukupnom stanovništvu u %
USK	305.905	26.610	8,7
POK	43.706	1.028	2,4
TK	507.490	67.186	13,2
ZDK	397.201	34.186	8,6
BPK	35.258	7.037	20,0
SBK	239.728	26.816	11,2
HNK	217.333	33.922	15,6
ZHK	81.304	1.400	1,7
SAK	400.498	72.313	18,1
K 10	83.974	9.283	11,1
UKUPNO U FBiH:	2.312.397	279.781	12,1

Pri posmatranju pojedinačnih kantona, dolazi se do zaključka da je najveće učešće broja raseljenih i izbjeglih osoba u ukupnom broju stanovnika istog kantona prisutno u BPK (20%), SAK (18,2%), i HNK (15,6%).

Na nivou Federacije BiH u 2000. godini ukupno 114.827 registriranih porodica, odnosno 396.525 osoba prijavilo se za dobrovoljan povratak.

Od ukupnog broja prijavljenih za dobrovoljan povratak odnosi se na:

- Federaciju BiH 69.414 porodica ili 238.744 osoba,
- RS 44.363 porodica ili 154.191 osoba,
- nepoznate adrese 1.050 porodica ili 3.590 osoba.

Prema popisu iz 1991. postojalo je 1.325.756 stambenih jedinica u Bosni i Hercegovini, a prema procjeni, u vrijeme rata i ratnih razaranja uništeno je 60,95% državnog vlasništva i 63,5% stambenog fonda privatnog vlasništva.

Osiguranje odgovarajućeg stambenog fonda za smještaj povratnika prvi je uvjet uspješnosti povratka izbjeglica i raseljenih osoba u svoja prijeratna prebivališta.

Prema podacima IMG-a, danas je na području Federacije BiH porušeno i neobnovljeno oko 200.000 individualnih objekata za čiju obnovu, prema procjeni, treba minimalno 4.000 miliona KM.

U proteklom periodu, značajan broj povratnika je status izbjeglice zamijenilo statusom raseljene osobe u Federaciji BiH. Znatno broj izbjeglica sa prebivalištem u RS vratio se na prostor Federacije BiH, pošto se proces povratka u RS vrlo teško ostvaruje.

¹ Izvor: Podaci iz reregistracije raseljenih osoba i izbjeglica u FBiH (Federalno ministarstvo socijalne politike, raseljenih osoba i izbjeglica, stanje 28. februara 2001. godine).

U pogledu starosne strukture raseljenih i izbjeglih osoba stanje u Federaciji BiH je sljedeće:

- Do 4 godine 5%
- od 5 - 17 godina 21%
- od 18 - 50 godina 49%
- preko 50 godina 25%

Pri sagledavanju stepena obrazovanja nosilaca domaćinstava ove populacije stanovništva uočava se da od ukupnog broja 98.240 osoba, najveći broj njih ima SSS spremu (26.951), zatim NK, PKV, i NSS (25.568) i KV (13.622 osoba).

U Federaciji BiH evidentirano je ukupno 101.606 korisnika boračke invalidske zaštite (45.971 ratnih vojnih invalida i 55.635 članova porodica poginulih i nestalih boraca).

Potrebna sredstva za lične i porodične invalidnine za ove korisnike iznose mjesečno oko 23,00 miliona KM.

Prema stepenu oštećenja organizma ratni vojni invalidi su razvrstani u deset grupa.

BROJ RATNIH VOJNIH INVALIDA U FBIH U 2002.

Tabela 26

GRUPA INVALIDNOSTI	PROCENAT OŠTEĆENJA	BROJ KORISNIKA
I grupa	100	757
II grupa	100	1.426
III grupa	90	1.201
IV grupa	80	2.200
V grupa	70	4.734
VI grupa	60	6.118
VII grupa	50	5.498
VIII grupa	40	8.826
IX grupa	30	8.040
X grupa	20	7.171
UKUPNO:		45.971

Izvor podataka: Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno - oslobodilačkog rata

Isto tako, u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2001. godine evidentirano je 14.513 civilnih žrtava rata. U ukupnom broju evidentiranih civilnih žrtava rata 7.500 hiljada osoba ostvarilo je pravo u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (3.745 korisnika osobne i 3.755 porodične invalidnine).

Posmatrano po kantonima najveći broj ovih korisnika nalazi se u Sarajevskom i Unsko sanskom kantonu. Invalidnine civilnim žrtvama rata isplaćuju se - u skladu sa mogućnostima - u različitim iznosima po kantonima (od 15 do 149 KM po osobi). Isplate nisu redovne, a u nekim kantonima nisu vršene od 1998. godine.

BROJ CIVILNIH ŽRTAVA RATA I NJIHOVIH PORODICA U FBIH
sa stanjeme na dan 31.12.2001. godine

Tabela 27

KANTON	CIVILNE ŽRTVE RATA		
	Osobna invalidnina	Obiteljske invalidnine	Korisnici osobne i obiteljske invalidnine
USK	416	763	1.179
POK	19	0	19
TK	497	349	846
ZDK	450	108	558
BPK	85	145	230
SBK	391	103	494
HNK	270	467	737
ZHK	85	0	85
SAK	1.450	1.820	3.270
K 10	82	0	82
UKUPNO:	3.745	3.755	7.500

Izvor podataka: Federalno ministarstvo socijalne politike, raseljenih osoba i izbjeglica.

REZIME

Prema popisu stanovništva u 1991. godini broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 4.377.033 stanovnika. Nacionalna struktura stanovnika bila je sljedeća: Bošnjaci 43,4%, Hrvati 17,4%, Srbi 31,2% i ostali 8,1%.

U ratu od 1991. do 1995. godine znatan broj stanovnika je nastradao. Preko milion ljudi iselio se iz zemlje, a skoro isti broj ih je interno raseljen.

Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini, prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciji BiH pripalo je 2.757 hiljada stanovnika, a RS 1.620 hiljada stanovnika, tako da je u 1996. godini nacionalna struktura stanovništva u FBiH sljedeća: Bošnjaci 52,2%, Hrvati 22,1%, Srbi 17,5% i ostali 8,2%.

U 2001. godini procjena prisutnog stanovništva u FBiH iznosi 2.312 hiljada stanovnika, od čega se odnosi na Bošnjake 72,9%, Hrvate 21,8%, Srbe 4,4% i ostale 1,0% stanovnika. U Federaciji BiH nalazi da se i dalje u statusu raseljenih i izbjeglih osoba veliki broj stanovnika (288.469 sa stanjem na dan 31.06.2002. godine).

Promjene u broju i strukturi stanovništva u FBiH u 2001. godini u odnosu na 1991. godinu ogledaju se u sljedećem:

- *broj stanovnika prema procjenama smanjen je za 427 hiljada stanovnika,*
- *u nacionalnoj strukturi uočava se porast učešća Bošnjaka i Hrvata, a smanjenje broja Srba,*
- *u starosnoj strukturi stanovništva FBiH prisutna je tendencija smanjivanja učešća stanovništva mlađe životne dobi (0-14) i postepeno povećavanje udjela starijih od 65 godina,*
- *u polnoj strukturi smanjeno je učešće stanovnika muškog pola od 49,9% na 47,5%.*

Povratak izbjeglica i raseljenih osoba otpočeo je odmah nakon okončanja agresije i kontinuirano se odvija do danas. Od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do danas registrirano je ukupno 796.284 povratnika u BiH (od toga 78% u FBiH, 21% u RS i 1% u Brčko Distrikt).

U 2002. godini - šest godina nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma - više od polovine izbjeglih i raseljenih stanovnika BiH još uvijek je izvan svojih predratnih domova. U oko 40 zemalja boravi još oko 600.000 osoba iz BiH (trajno riješili status 390.700, a trebaju trajna rješenja 211.200 osoba).

Najveći broj izbjeglica iz BiH koje trebaju trajna rješenja nalazi se u Jugoslaviji (68%), Njemačkoj (12%), Hrvatskoj (9%), zatim u Austriji 2%, Švajcarskoj 1%, Sloveniji 1% i ostale zemlje 7%.

Povratak raseljenih i izbjeglih osoba odvija se u vrlo složenim uvjetima, koji se ogledaju u nedostatku sredstava, problemu zapošljavanja i obrazovanja, strukturi povratničke populacije (staro i iznemoglo stanovništvo), i dr.

U Federaciji BiH u periodu od 1996. do sredine 2002. godine ukupan broj povratnika iznosi 655.486, od čega se na raseljene osobe odnosi 289.486, a na izbjeglice 366.000 osoba.

U Federaciji BiH u 2002. godini prisutno je 288.469 izbjeglih i raseljenih osoba, od toga 84,2% Bošnjaka, 14,6% Hrvata, 0,8% Srba i 0,5% ostalih.